

TARIK BUĞRA'NIN "ÖMER" ADLI HİKÂYESİNİN DİL VE ÜSLUP AÇISINDAN TAHLİLİ

Yrd.Doç.Dr.Muhsine BÖREKÇİ*

Yrd.Doç.Dr.Yusuf TEPELİ *

Bu çalışmada Tarık Buğra'nın Ömer adlı hikâyesi, dilin kullanımı ve üslup özellikleri açısından incelenirken temelde *dil/söz* ayrımı dikkate alındı. Çünkü dilin *söz* tarafı üslup ile yakından ilgilidir. Bu hikâyedeki *dile* ve *söze* ait unsurlardan hareketle Tarık Buğra'nın üslubu tesbit edilmeye çalışıldı. Edebiyatımızda bu tarz bir yaklaşımın fazla olduğunu söylemek güçtür. Üslubun tespitinde ilk olarak yazarın dili kullanma tarzı dikkate alınmalıdır. Tarık Buğra'nın *Ömer* adlı hikâyesindeki *dile* ve *söze* ait unsurlar, yapıların özellikle işlevleri dikkate alınarak belli bir silsile dahilinde, yani *kavram işaretlerinden* başlayarak *kavram ilişkileri* ve zaman zaman da *anlam değerleri* seviyesinde incelendiğinde şunlar tesbit edildi:

1. Kavramların İşaretlenmesi

Her dilin kendine özgü kavram işaretleme yöntemleri vardır. Bu yöntemleri kullanarak oluşturulan kavram işaretleri o dilin söz varlığını teşkil eder. Dillerin söz varlığını oluşturan sözlük biçimbirimleri (kelimeler) her ne kadar çok olursa olsun sonsuz sayıda değildir. Ancak sınırlı sayıdaki bu malzeme ile sınırsız sayıda gösterilen (duygu, düşünce, çağrışım ... vs.), dile aktarılabilir. Yazarın üslûbunu belirleyen ilk adım, onun seçtiği kavram işaretleri ve kavram işaretleme yöntemleridir. Tarık Buğra'nın "*Ömer*" adlı hikâyesi bu açıdan değerlendirildiğinde Türkçe'deki kavram işaretleme metotlarının genelde kullanıldığı görülür.

1.1. Kök Halindeki Kavram İşaretleri

Kökler dilin değişmeyen kavram işaretleridir. Ancak onların seçimi ve onlara yüklenen farklı değerler bu "*dil*"e ait unsurları "*söz*"e ait unsurlar haline getirir. Tarık Buğra da "*Ömer*"de böyle seçimler yaparak "*dil*"in bir çok kavram işaretini

* Atatürk Üniv. Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

* Atatürk Üniv. Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

"söz"e dahil etmiştir. *bak-*, *bil-*, *çık-*, *de-*, *doğ-*, *dön-*, *düş-*, *eri-*, *geç-*, *gel-*, *gir-*, *git-*, *kaç-*, *kur-*, *öp-*, *sor-*, *uç-*, *yürü-*... gibi fiil kökleri; *avuç*, *ayva*, *az*, *baş*, *bel*, *beş*, *bir*, *çay*, *dağ*, *dil*, *dinç*, *ev*, *gümüş*, *gün*, *iş*, *karı*, *kavak*, *kız*, *kol*, *kuş*, *küme*, *oda*, *oğul*... gibi isim kökleri hikâyenin temel malzemesini oluşturan kavram işaretleri olarak seçilmişlerdir. Fakat bu köklerden pek çoğunun tek başlarına bir kavram işaretlemedikleri; ancak birlikte kullanıldıkları unsurlarla bir kavram işareti oluşturdukları ya da sadece yan anlamlarının kullanıldıkları gözlenmiştir. Meselâ:

"Kasabanın omuzunda yükselen dağlar hafifçe morarmıştır ve gökyüzü gümüş rengindedir."

"...Yaprakların nefesi gibi uçup git-";

"...gümüş renkli bir yaz sabahı";

"...gökyüzü berrak maviliğini bulmak üzere";

"...göz göze geldik";

"...bana öyle gelir ki";

"...onlara vız geliriz";

"...Ömer tifo yatağında, günlerce dalgın, erimiş ve bitmiş olarak yattı";

"...Aylâ sedirin üstüne kıvrıltmış";

"...kendinden geçmek üzere";

"...biterse, İngiliz millî takımına, hem de son dakikada galibiyet golünü kim atar sonra";

ikinci kasabamıza bir müjde halinde gelir";...

Bu deyimleştirme temayülü, daha ilk seviyede metnin edebî ve estetik bir değer taşıdığını hissettirmektedir. Estetik değer ve sanat kaygısı taşımayan, fikrin ön plânda olduğu yazılarda kavram işaretlerinin daha ziyade düz anlamlarıyla kullanımlarının tercih edilmesi tabiidir.

1.2. Gövde Halindeki Kavram İşaretleri

Bu tür kavram işaretleri, bilindiği gibi türetme, yani yapım eklerinin kök veya gövdelere eklenmesi ile elde edilmiş içe dönük yapılardır. Bu yapılar isim veya

fiil kök ve gövdelerine getirildiği ve elde edilen kavram işaretleri de isim veya fiil olacağı için dört çeşit yapım ekinden söz etmek gerekir.

Yapım ekleri, her ne kadar dile ait kavram işaretleri oluşturuyorsa da bazı yapım ekleri yazarın gösterilenle ilgili duygularını da dile yansıttıkları için onların seçilmiş olması üslup açısından önem arzeder. Meselâ:

"Ayva ağacının daha güneş ışığı değmemiş esmerliğinden onun, yenice, işte hemen şimdi sıyrılıverip ... uçup gittiğini sanırım." cümlesinde +CA eki yeni bir kavram işareti oluşturmaktan ziyade önemle vurgulanan tezlik kavramının daha da belirli olması sağlamıştır. Yani bu cümlede "+CA" eki "hemen, şimdi, ...-iver-" anlamında kullanılmıştır.

"...Bir bardakçık su olsun istemiyordu";

"...ateş yavrucağı, eritmiş, bitirmişti";

"...bir defacık da baba demesini...";

"...kaşlarımı yalancıkta çatarak..."

Yukarıdaki ifadelerde geçen +CIK ve +CAK ekleri kullanılsa da kavram değeri açısından bir değişiklik olmazdı. Ancak öznellik yok olur; yazarın içinde bulunduğu ruh hali dile yansımazdı. Demek ki Tarık Buğra bu ekleri bilgisini aktarmak için değil, duygularını yansıtmak için özellikle seçmiştir.

Fiilden fiil yapım ekleri bir yandan yeni kavramları işaretlerken diğer taraftan da Eyleyen/Eylenen/Eylem ilişkisini, yani cümleyi belirler. Dolayısıyla bu eklerin kullanımıyla oluşturulan yüzeysel yapı ile, cümlenin derin yapısı arasındaki ilişki ve yazarın zihnindeki derin yapıyı hangi yüzeysel yapılarla dile aktardığı onun üslûbu açısından önem taşır. Bunun için bu eklerin seçimi de metnin niteliği hakkında bize bilgi verir.

Fiiller üzerine gelen *tezlik*, *yeterlilik*, *deneme*, *yaklaşma*, *süreklilik*, *kuvvetlendirme*, *başlama*, *gereklilik*, *istek* vs. **fiil+yardımcı fiil** formülüyle elde edilmiş kurallı birleşik fiiller şüphesiz yazarın üslûbu ve metnin içeriği ile yakından ilgilidir. Çünkü bu tür tasvirî anlatımlar da öznenin eylemi hangi şartlar içinde

gerçekleştirdiğini ifade eden fiil tabanlarını oluştururlar. Bu yüzden bu eklerin kullanımları, geçiş sıklıkları üslûp açısından değer taşır.

Hikâyede en çok kullanılan fiil çatısı etkenliktir, 289 defa kullanılmıştır. *Ömer*'de dönüşlülük, oluş bildiren fiiller 54; işteşlik, karşılıklılık/beraberlik bildiren fiiller 27; oldurganlık/ettirgenlik bildiren fiiller 21; edilgenlik bildiren fiiller ise 9 defa geçmiştir.

Fiil çatılarının seçimi metnin niteliği ve anlatım tekniği açısından önem taşır. Etken çatılı fiillerin yaklaşık % 72; dönüşlülük/oluş %13; işteşlik %6; ettirgenlik %5; edilgenlik ise %2 oranında kullanılmıştır.

Görüldüğü gibi etkenlik en çok tercih edilmiş olan fiil çatısıdır. Bu da tahkiye ağırlıklı bir metin olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Etken çatılı fiillerde eyleyen durumunda bir özne; eyllenen durumunda bir nesne ve eylem vardır. Hikâye bu üç öge arasındaki ilişkileri özelleştirdiği için tercih edilen çatı etkenlik olmuştur. Ayrıca *Ömer*'deki anlatım tarzı "ben" merkezlidir. Yani anlatıcı/yazar aynı zamanda baş kahramandır. Bütün olaylar ve konuşmalar, "ben" öznesine göre dile aktarılır. Bu da "ben dedim, duydum, gördüm, algıladım vs." şeklindeki çekirdek cümle yapısını gerektirir. Yani hikâyede kullanılan anlatım tekniği etken çatıyı gerektirmiş; bu nedenle de en çok kullanılan çatı olmuştur.

Hikâyenin tasvir ağırlıklı bölümlerinde ise oluş ve dönüşlülük ifade eden isim soylu yüklemlemlerle dönüşlü fiiller daha çok kullanılmıştır.

"Sonbahara doğru kasabamızın sabahları pek, pek güzelleşir".

"Dudakları soluk, kuru ve çatlak".

"Yüzü, zayıflamış ve minimini kalmış olan yüzü, ardında çırallar tutuşmuş bir tülbent gibi kırmızı".

Bu cümlelerde de görüldüğü gibi yazar/anlatıcı, mekân, zaman, olay karşısındaki duygularını en iyi şekilde oluş ve dönüşlülük yapılarıyla aktarma yolunu seçmiştir. Çünkü bu yapılar, tasvire en elverişli yapılardır. Eğer tespit ağırlıklı ilmi bir metin olsaydı, bir başka ifade ile öznel değil de nesnel bir anlatım

söz konusu olsaydı seçilen fiil çatısı tabii olarak edilgenlik olacaktı. *Ömer*'de edilgen fiillerin sadece %2 ile en az seçilmiş çatı olması ve bu fiillerin de çoğunun açık bir edilgenlikten ziyade oluş ve dönüşlülüğe daha yakın olması dikkat çekicidir.

"*Ben bu süzülüşü hisseder, hafifçe üzülürüm.*" cümlesinde edilgen görünümlü olan fiil, dönüşlü kılmışlıdır.

Hikâyede tasvirî fiillere gerektiği kadar yer verilmiştir. Bu tür fiillerin oranı %8.5'tir. Dışa dönük yapılarla ifade edilemeyen durumlarda bu tür kurallı birleşik fiiller tercih edilmiştir.

1.3. Dışa Dönük Yapılarla Oluşturulmuş Kavram İşaretleri

Bu tür kavram işaretleri, birden fazla sözlük biçimbiriminin birleştirilmesiyle oluşturulur. Birleşebilen sözlük biçimbirimlerinin birlikte kullanılması genellikle "*dil*" in tasarrufundadır. Ancak, bu seviyede "*söz*" e ait kullanımlar da imkân dahilindedir. Bunun için kavramların işaretlenmesi seviyesinde yazarın farklılığı asıl bu tür kavram işaretleriyle ortaya çıkar.

1.3.1. Dışa Dönük Yapılarla Oluşturulmuş İsimler

1.3.1.1. Belirtisiz İsim Tamlamaları

Belirtisiz isim tamlaması biçimindeki yapıların hemen hepsi kalıcı olan kavram işaretleridir. *ayakkabı, gökyüzü, çay tabağı, çocuk bahçesi, ekmek kırıntıları, futbol ayakkabısı, futbol maçları, galibiyet golü, gümüş rengi, güneş ışığı, halk türküleri, mahalle takımı, sokak kapısı, polis roman[ları], şehir kulübü, Tekke deresi, Fevzi Paşa okulu, briç masası, ayva ağacı, kavak ağaç[ları]* gibi yapılar birden fazla anlambirimden oluşmalarına rağmen tek bir kavramı karşılayan kavram işaretleridir ve dile aittirler. Bu tür yapılar genelde, sözlükte birer sözlük biçimbirimi olarak yer almasalar da, yazarın dizisel (paradigmatique) unsurlar arasından oldukları gibi seçip kullandığı kavram işaretleridir. Bunların seçimi, metnin; hangi tür kavramların dile aktarılmasıyla oluşturulduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Bu tür yapılarla oluşturulan bazı kavram işaretleri ise yazarın anlambirimleri kendine özgü bağdaşturmalarla elde edilmiş hissi vermektedirler:

"...ve o her sabah böylece ben başımı ayva ağacına çevirir çevirmez, *esmer yeşili* yapraklardan gümüş renkli gökyüzüne doğru süzülür";

"...*sıtma doktorunu* briç masasından kaldırdım beraber çıktık";

"...*Ömer tifo yatağında* günlerce dalgın, erimiş, bitmiş olarak yattı".

1.3.1.2. Belirtili İsim Tamlaması

Bu tür yapılar, belirtisiz isim tamlamalarının aksine geçici kavram işareti olarak kullanılırlar. Bu nedenle bu şekilde oluşturulan tamlamalarda yazarın tasarrufu diğer yapılara nazaran daha fazladır. Bir başka ifade ile sözlük biçimbirimleri oluşturmaktan ziyade kavramlar arasında kurulan ilişkilerle geçici kavram işaretleri oluştururlar. Bunlar da söz dizimi seviyesinde ortaya çıkarlar ve sözlük biçimbirimi oluşturmazlar. Bu tür yapılar genel değil, belirlidir.

Temelde birden fazla kavramın belirten-belirtilen ilişkisiyle birleştirilmesi yoluyla elde edilen bu yapılar geçici isim göreviyle kullanıldıkları için kavram işareti olarak değerlendirilmiştir. İç dönlük yapılarla veya dış dönlük diğer yapılarla oluşturulan kavram işaretleri gibi isim işletme eklerini alarak söz diziminde kendine yüklenen görevi bir kalıcı isim gibi yerine getirirler. Kısacası bu yapılar dizim-birim diye adlandırabileceğimiz geçici kavram işaretleridir.

Ömer'de bu tür yapılarla oluşturulmuş geçici kavram işaretleri çok kullanılmıştır. Bu da yazarın kavramların işaretlenmesi seviyesinde de mümkün mertebe söze ait unsurları tercih ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Türkçe'de belirtili isim tamlamalarının nasıl kurulduğu bellidir. Bu yapı formüle dönüştürülürse bir belirtili isim tamlaması ancak şöyle kurulabilir:

belirten (isim)+belirten hali eki (+nl̥n)//+belirtilen (isim)+belirtilen hali eki (+(s)l̥)+iyelik eki (+m, +n, +Ø/n, -ml̥z, +nl̥z, +Ø).

Türkçe'de cümle seviyesinde ögeler için bir yer değiştirme (permutation) imkânı söz konusudur. Bu belirtili isim tamlamaları için de geçerlidir. Belirtenle

belirtilen sırası değişebilir. Bu da kavram işaretinin aynı zamanda bu yapıdaki geçici bir kavram ilişkisi boyutu olduğunu göstermektedir. Zira içe dönük ve dışa dönük yapılarla oluşturulmuş kalıcı veya geçici kavram işaretlerinde yer değiştirme söz konusu değildir. Çünkü sıfat, zarf ve belirtisiz isim tamlamaları, *gök/yüzü*, *yüzü/gök* biçiminde; *üz/üntü*, *üntü/üz* biçiminde; *ayak/kabı*, *kabı/ayak* biçiminde; *son/bahar*, *bahar/son* biçiminde; *sıcak neşe*, *neşe sıcak*; *ne güzel*, *güzel ne* biçiminde söylenemez. Bunun yanında *Ulucami'nin minareleri*, *minareleri Ulucami'nin*; *Topçuların bahçesi*, *bahçesi Topçuların* şeklinde söylenebilir. Ama bu tür odaklaştırmalara daha ziyade şiir dilinde ya da sözlü dilde baş vurulduğunu belirtmeliyiz. Nitekim *Ömer*'de belirtili isim tamlaması seviyesinde her hangi bir yer değiştirmeye rastlanmamıştır.

Türkçede 1/1 ihtimalle anlaşılın öge yine dilin kuralları içinde kullanılmayarak eksiltili yapılar oluşturulabilir. Bu belirtili isim tamlamaları için de söz konusudur. Genellikle işaretlenmeyen unsur belirtendir. Tarık Buğra, *Ömer*'de bu tür eksiltili tamlamalara oldukça sık baş vurmuştur (125 kere). Eksiltili tamlamaların %8'lik bir yer tutması Tarık Buğra'nın dildeki ekonomi imkânından yararlanarak, tekrardan kaçındığını göstermesi bakımından önemlidir.

Ömer'de kullanılan eksiltili tamlamaları iyelik eklerinin karşıladığı şahıs kavramları bakımından incelersek üçüncü şahsın yaklaşık %67, birinci teklik şahsın %23 diğerlerinin (1. çokluk ve 2. teklik şahsın %10 oranında kullanıldığını görürüz. Bu sıranın fiillerde kullanılan şahıs ekleriyle de aynı olması Tarık Buğra'nın *Ömer*'deki anlatma tekniğini ve bakış açısını ele vermesi bakımından önemlidir. Anlatıcı "*ben*" in çevresini gözlemleyen, her şeyi gören bir bakış açısı ile üçüncü şahıs vasıtasıyla anlatması tabiidir. "*Ömer*" de isimlerin şahsa bağlanması ile fiillerin şahsa bağlanmasında ortaya çıkan bu uyum dikkate değerdir.

"*Ömer*" deki *belirtili isim tamlamalarını*, onları oluşturan sözlük biçimbirimleri açısından değerlendirirsek, pek çoğunun *dile* ait bağdaştırmalardan oluştuğunu görürüz. Mesela:

Tekke deresinin o serin rüzgârı,

*kasabamızın sabahları,
ağaçların hizası,
ikinci katın penceresi,
Topçuların bahçesi,
Ulucaminin minareleri,
fabrikanın kasabaya elektrik yetiştiremediği,
mahalle takımının santriforu,
güneşin ışıkları,
yorganın dışı,
yarının kâşifi,
yarının elektrik mühendisi,
senin oğlun,
Ömer'in ondan canını istemesi,
onun başının altı,
odanın kapısı ... gibi.*

Ancak belirtili isim tamlaması biçimindeki bazı geçici kavram işaretlerinin dilde olmayan ama olması mümkün bağdaşturmalarla oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bu tür kullanımlar yargı ile birlikte duyguyu da ön plâna, hatta yargıdan daha öne çıkarması, bir başka ifade ile metne şiirsellik katması bakımından önemlidir. "Ömer"e bu dikkatle baktığımızda Tarık Buğra'ya özgü diyebileceğimiz bağdaşturmaların hiç de az olmadığını görürüz. Hatta bu şiiriyet, bazen standart dışı bağdaşturmaların ve bulanık ifadelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur diyebiliriz:

"...ve ayva ağacının daha güneş ışığı değmemiş esmerliğinden, onun, yenice, işte hemen şimdi sıyrılıverip gümüş renkli gökyüzüne doğru bir nefes gibi, yaprakların nefesi gibi uçup gittiği'ni sanırım";

"...bu didişmenin sıcak neşesi";

"...kasabanın omuzunda yükselen dağlar";

“...her yazın her sabahı”;

“...eğer biraz daha önce kalkabilseydim onu yakalayabilirdim+Ø kuruntusu”;

“...Haşim'den son mısralar”;

“...bütün bunlara, ve bilhassa, bilhassa karımın ve benim, böyle durup dururken hatta Ömer gülümserken kalplerimizin atışlarını hızlandırıyorlarına sebep+Ø ne?” ...;

“...evimin huzuru ve çocuklarımın istikbali için duyduğum isimsiz endişenin izahı”;

“...karımın, karımın ve benim kalplerimiz”;

“...Ömer'in elektrik mühendisliğine ve futbol maçlarına dair savurduğu palavralar”;

“...bu biraz daha öncenin saati, dakikası yoktur”;

“...bir sürü işin ve müthiş sıcakın yüzünden”;

“...bardakların çıkardıkları neşeli çınçınlar...” vs.

1.3.1.3. Sıfat veya Zarf Tamlaması

Sıfatlar ve zarflar *niteleme* ya da *belirtme* işleviyle kullanılan biçimbirimlerdir. Bu tür kavram işaretleri dışı dönük yapılardır. Ancak iki kavram tek bir kavramı karşılamak üzere birleştirildiği için kavram işareti kabul edilirler. Genellikle *belirten* ya da *niteleyen*, *belirtilen/nitelenenin* niteliğini, niceliğini, konuşana göre durumunu belirtirler. Kısacası bunlar belirtili isim tamlamaları gibi kalıcı kavram işareti yani sözlük biçimbirimi değil de dizimbirim diyebileceğimiz geçici kavram işaretleridir. Fakat bu geçicilik -özellikle niteleme sıfatlarıyla oluşturulmuş tamlamalarda niteleyenle nitelenen arasındaki ilişki kalıcıdır. Fakat bu kalıcılık sözlük biçimbirimi oluşturmaz. Bu tür yapılarda yazarın seçimi önemlidir. Belirten-belirtilen/niteleyen-nitelenen ilişkisi şekil düzeyinde dile aittir. Ancak belirten/niteleyen-belirtilen/nitelenen seçimi ve bunlar arasındaki anlam ilişkisi yargıdan ziyade duygu da taşıyacağı için yazarın üslubu ile yakından ilgilidir.

Ömer'e bu dikkatle baktığımızda bu tür yapılarla oluşturulmuş yaklaşık 222 kavram işaretinin kullanıldığını görürüz. Bu da hikâyenin oldukça *öznel* (subjektif) bir yaklaşım sergilediğini gösterir. Çünkü sıfat/zarf tamlamaları daha çok tasvir, dolayısıyla duygu ağırlıklı kavramların işaretlenmesinde baş vurulan yapılardır. Aslında sıfatlar ve zarflar sözlük kategorisi oluşturmayıp dilbilgisi kategorisi oluştururlar. Yani sıfat veya zarf sözlük biçimbirimi değil, anlamlı görev elemanı, yani yardımcı unsurdur. Bir başka ifade ile sadece belirtme veya niteleme işleviyle kullanılırlar. Bu yüzden sıfat/zarf tamlaması biçimindeki kavram işaretlerinin çok kullanıldığı metinlerde belirtilen/nitelenenden ziyade belirten/niteleyen seçimi daha öznel, dolayısıyla üslup açısından daha önemlidir. Kullanıcı/yazar, tercihleriyle değişik bağdaşturmalar oluşturabilir.

Ömer'de niteleme sıfatları diye adlandırılan ve en önemli özelliği kısmi bir genellik ifade etmek olan sıfatlar en çok tercih edilenlerdir. 109 sıfat tamlaması belirtisiz diye adlandırdığımız ve niteleme sıfatlarıyla oluşturulmuş yapılardan kurulmuştur. Ve bu yapılar genellikle şiirselliğin ön plana çıktığı, yargıdan ziyade duygu değeri taşıyan, benzetmelerin ve çağrışımların yoğun olduğu kullanımlardır.

"Yüzü, zayıflamış ve minimini kalmış olan yüzü ardında çıralar tutuşmuş bir tülbent gibi kırmızı." kuruluşu adeta bir şiir mısraı gibi yoruma açıktır. Daha doğrusu "pembe kırmızı yüz", "sarı beniz" gibi alışılmış bağdaşturmalarla ifade edebileceği bir durumu Tarık Buğra, daha değişik, ama çok daha etkili bir benzetme ile ifade etmiştir. Zira bu kullanımda yüzün hem tülbent gibi beyazlığı, hem de bu beyazlığın arkasındaki yakıcı ateş vurgulanmıştır. Tasvirde çelişir gibi görünen bu durum aslında hastalığın doğal iki ayrı sonucudur.

"aslan gibi bir çocuk", "aşılamaz bir perde", "berrak mavilik", "bunaltıcı gün", "esmer kırmızı", "esmer yeşili yapraklar", "gümüş renkli gökyüzü", "güneş ışığı değmemiş esmerlik", "hazin bir ciddiyet", "isimsiz endişe", "mutlu ses", "müthiş sıcak", "neşeli çınçın", "pembe bir şerit", "pis bir renk", "sıcak neşe", ... gibi tamlamaların hemen hepsinde, sıradan bir niteleme yerine, Tarık Buğra'nın

• durum veya nesne hakkındaki duygularını da yansıtan, okuyucuda değişik çağrışımlar uyandıran bağdaşturmalar söz konusudur.

• Zarf tamlamaları "Standart Türkçe"de olduğu gibi *Ömer*'de de karşılaştırma, derecelendirme, nicelik ve benzetme işlevleriyle kullanılmıştır. Özellikle karşılaştırma ve nicelik ifade eden zarfların tercih edildiği gözlenmektedir:

"*Bir hayli*", "*bir önceki*", "*bir önceki akşamdan daha çok*", "*bir parça paslı*", "*biraz daha önce*", "*biraz geç*", "*biraz sertçe*", "*çırılçıplak ve kör edecek kadar kuvvetli*", "*çok kuvvetli*", "*çok yorgun*", "*daha doğru*", "*daha ertesi*", "*daha önce*", "*en altı*", "*en üst*", "*göğsü daraltacak kadar az*", "*ne güzel*", "*ne yaramaz*", "*pek iyi*", "*yarı kapalı*" ...vs.

1.3.1.4. İkilemeler/Tekrarlar

İkilemeler, ya kavramla ilgili bir niteliği vurgulamak için bir başka ifade ile kuvvetlendirme işleviyle, ya yaklaşıklık ifade etmek için kullanılan ya da isim deyimi oluşturan yapılardır. Bu yapılardan bazıları dile ait olup sözlük biçimbirimi olarak dizi kümesinde (sözlükte) yerini almışlardır. Bazıları ise söze ait olup metnin ahengini, anlam yoğunluğunu arttırmak gibi amaçlarla yazarın bizzat ve özellikle oluşturduğu tekrarlardır. Bu çeşit tekrarlar ekten cümleye kadar her seviyede olabilir.

Ömer'de hem dile ait, hem de söze (yazara) ait tekrarlara baş vurulmuştur. Birinci tip tekrarlar sözlük biçimbirimi olan ve her hangi bir kavram işareti gibi kullanılmış olan yapılardır. Mesela:

"*Belli belirsiz bir karartı, bir iki arkadaşı, bir iki dakika, çevirir çevirmez, derin derin nefes alır veririm, elele tutuş-, ele avuca sığma-, göz göze gel-, küme küme tabakalan-, neşeli çınçınlar, paytak paytak yürü-...*" gibi.

Söze ait, çeşitli seviyedeki tekrarlar ise üslup bakımından önemlidir. Çünkü bu şekildeki tekrar yoluyla hem metnin iç ahengi temin edilir, hem de önemli ayrıntılar, aynı derin yapıyı ifade eden birden fazla yüzeysel yapı ile karşılanarak

vurgulanır. Böylelikle Tarık Buğra, okuyucunun dikkatini, vurgulamak istediği ayrıntıya çeker. Mesela:

"Kasabamızın sabahları **pek, pek** güzelleşir";

"...yenice, işte **hemen şimdi**...";

"...güzelleşecek, iyileşecek, tad bulacaktır";

"...sabahı yakalayacağıma inanırım, sabaha inarırım";

"Sabah serindir, sabah sessizdir, sabah dinçtir, Allah'a ve ümide yakındır, bana yakındır."

"Biz güne işte **her sabah, her sabah böyle gireriz. Her sabah böyle girerdik.**"

"**Her zamanki gibi, sofrayı derhal topladı, sigaramı gene her zamanki gibi o yaktı, her şey gene her zamanki gibi oldu, fakat gene hiçbir şey her zamankine benzemiyordu.**"

"Şimdi **biz, hepimiz doktorda toplanmıştık.**"

"Ancak, birbirimizi kaybetmemek **ister gibi, birbirimizi hatırlamak ister gibi, karımla ben elele tutuşmuş öylece doktora, doktorun hareketlerine bakıyorduk.**"

"Ömer günlerce ufo yatağında dalgın, **erimiş ve bitmiş** olarak yattı: **Ateş, ateş ateş... Ateş yavrucağı eritmiş, bitirmişti.**"

"Fakat öyleyse doktorlardaki bu soğukluk **neden? Neden** aramızda **tül gibi, tül gibi** fakat aşılamaz bir perde tutuyor ve ne düşündüklerini, daha doğrusu ne beklediklerini apaçık söylemiyorlar?"

"Neden **apaçık** söylemiyorlar da bir takım meslek tabirlerini, el baş ve omuz hareketlerini tercih ediyorlar?"

"Bütün bunlara ve **bilhassa, bilhassa karımın, karımın ve benim, böyle durup dururken, hattâ Ömer gülümserken, kalblerimizin atışlarını hızlandırma**larına sebep ne?"

"Elektriğin ışığı her zamankinden daha **azdı, göğsü daraltacak kadar azdı.**"

"Elektriğin ışığı pis bir renkte idi, esmer kırmızı renkte idi."

"Bu saat, **bütün** evlerde, **bütün** kahvelerde, **meyhanelerde**, **parta** ve **çocuk bahçesinde**, **ampullerin** yandığı ve **bütün** radyoların Ankara'dan halk türküleri taşıdığı **saattir**, **fabrikanın** kasabaya elektrik yetiştiremediği **saattir**."

"-Sus, Aylâ sus; Ağbeyn Aylâ, ağbeyn uyanır sonra, dedi."

"Dudakları soluk, kuru ve çatlak. **Yüzü**, zayıflamış ve minimini kalmış olan **yüzü**, ardında çırılar tutuşmuş bir tülbent gibi kırmızı. **Gözlerinin** altı çürümüş, **gözleri** çökmüş."

"**Ömer bu mu?**

Mahalle takımının santrforu **Ömer**, Fevzipaşa okulunun ele avuca sığmaz **Ömeri**, akranlarını top gibi yere vuran **Ömer bu mu?**

Yarının elektrik mühendisi, yarının kâşifi **Ömer bu mu?**"

"...bitti, bitti, artık bitti!" diye inliyordu.

"**Bitti, bitti...**"

Niçin bitecekmış? Nasıl bitermiş? **deli... sen delirmişsin Hurrem:**
Biter mi hiç?

Ayvalar olmak üzere... **Biterse** ağaca kim tırmanacakmış?

Biterse, seni **kim** üzecek, beni **kim** endişelendirecek, beni hangi endişe hayata bağlayacak sonra?

Biterse, Fenerbahçe'nin santrforluğunu kim yapar sonra?

Biterse, İngiliz millî takımına, hem de son dakikada galibiyet golünü **kim** atar sonra?

Biterse, Türkiye'yi elektrikle **kim** donatır sonra?

Biterse...

Biter mi hiç? Biz varken, bütün bunlar varken ve Allah varken **biter mi hiç?**

Sen delirmişsin, Hurrem; biter mi hiç?

Bitmedi tabii."

Hikâye'nin yapısının daha iyi anlaşılması için tekrarların hemen hemen hepsini buraya almayı uygun bulduk. Görüldüğü gibi Tarık Buğra bu hikâyeyi oluştururken daha ziyade şiire özgü tekrar tekniğinde alabildiğince fazla yararlanmıştır. Bu da hikâyeye yer yer adeta bir "*mensur şiir*" havası vermiş, aynı zamanda hikâyeye hem ahenk, hem de duygu yoğunluğu kazandırmıştır, Anlam seviyesinde ise bu tekrarlar okuyucuyu; adım adım ümide götüren yoğun bir endişe ile, ümidin hiç eksilmediği evladını kaybetme endişesi ile "düğümün doruğu"na çıkarmaktadır. Hikâyenin sonuna doğru, yani "çözüm"ün başlangıcından itibaren ise ümit büyümekte, endişe azalmaktadır. Bu da tekrar yoluyla fertten aile, aileden millet, millettten, insanlık boyutuna ulaşan bir sürekliliğin ifadesi ile sağlanmaktadır. Bu sıralama, yani fertten insanlığa doğru uzanan derin yapıdaki bu sıralama:

"biterse, ... kim (fert) turmanacakmış", "biterse, seni kim üzecek, beni kim (anne-baba, çocuk= aile) endişelendirecek",

"Biterse, Fenerbahçe'nin (mahalli çevre) sanırforluğunu kim yapar sonra?",

"Biterse, İngiliz milli takımına, hem de son dakikada galibiyet golünü kim atar sonra?"; "Biterse, Türkiye'yi elektrikle kim donatur sonra?" (Türkiye, Türk Milleti),

"Biter mi hiç? Biz varken, bütün bunlar varken ve Allah varken biter mi hiç?" (Aile, millet, insanlık)

Şeklindeki tekrarlarla hikâyenin yüzeysel yapısına da yansıtılmıştır. Böylece biçimle içerik arasında sıkı bir ilişki kurulmuştur.

Ayrıca Tarık Buğra, "*biterse*" şart cümlesinin tekrarı ile "*zaman içinde süreli varlığının bilincini arayan insanın ruh hali*"¹ni en çarpıcı biçimde ifade etmektedir. Bu tekrarlar okuyucuya, önce kendi varlığının geçiciliğini bilen, ömrünün sınırlı olduğunu kabul eden, bundan da derin bir üzüntü duyan bir insanın ruh halini

1 Alangu, Tahir; Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman, Antoloji, cilt 3, s. 803.

yansıtmakta, sonra varlığı sınırlı olmayan, ömrü bitmeyen millet gibi, insanlık gibi varlıkları hatırlatarak Allâh'a sığınmanın, kendini ömrü sınırsız bu varlıklar içinde eritmenin rahatlığını yaşatmaktadır. "*Bitmedi tabii.*" ibaresinde ifadesini bulan "*çözüm*" le de haklılığını pekiştirmektedir.

1.3.2. Dışa Dönük Yapılarla Oluşturulmuş Fiiller

1.3.2.1. İ.+YF. Yapılı Fiiller

Birden fazla sözlük biçimbiriminin birleştirilmesiyle oluşturulmuş, dilbilgisi kitaplarında "*birleşik fiil*" olarak adlandırılan bu yapıdaki fiiller *Ömer*'de fazla kullanılmamıştır. *Hisset-*, *tesbit et-*, *kaybetme-*, *ilave et-*, *şikâyet edileme-* örneklerinde de görüldüğü gibi genellikle alıntı isimleri fiil gövdesine dönüştüren bu yapılar, dışa dönük gibi görünse de Türkçe ile karşılandığında içe dönük özellik gösterirler. Yani kavram işareti Türkçe olursa bu yapıdaki fiillere de gerek kalmaz: *hisset*= *duy-*, *tesbit et*= *sapta-* vs.. Bu nedenle bu yapıdaki fiillerin çok az kullanılmış olmasının Türkçe kavram işaretleme yöntemlerinin seçilmiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü Türkçe kavram işaretleri bir yardımcı fiille değil, bir yapım ekiyle fiilleştirilirler. Mesela:

Hiss et- fiilini iki ayrı sözlük biçimbirimi olarak Türkçe'ye çevirirsek *duygu et-* demek gerekir ki böyle bir kullanım *dile* uygun olmaz. Çünkü Türkçede isim+YF. yapılı birleşik fiil yoktur. Bu yapı bazı alıntı kelimeler için geçerlidir.

Çırılçıplak ve kör et-, *gevezelik et-*, *ne yaramaz ol-* örnekleri her ne kadar İ.+YF. yapılı birleşik fiil gibi görünseler de, *hisset-*, *ilave et-* ... gibi birleşik fiillerden farklıdır.

1.3.2.2. F-+ bağfiil+YF- Yapılı Fiiller

Dilbilgisi kitaplarında kurallı birleşik fiil olarak adlandırılan bu yapılar da aslında bağfiil+tasvirî fiil, bir fiilden fiil yapım eki görevindedir. Bu nedenle içe dönük kavram işaretleri bölümünde değerlendirilmişlerdir (bk. 1.2.).

1.3.2.3. İ.+Ø+F- Yapılı Fiiller

Dilbilgisi kitaplarında kavram işareti olarak dikkate alınmayan bu yapılara Türkçe'de çok sık baş vurulur. İsimle fiilin birleşmesiyle oluşmuş bu yapılarda tam ya da yarı bir deyimleşme söz konusudur. Bu yapılarda isim bir kavramı ya da nesneyi karşılamaz, bunun gibi fiil de tek başına bir eylemi karşılamaz. İkisi yeni, yani başka eylem gövdesi oluşturur. Mesela:

top oyna-,

para iste-,

nefes al-,

bir sandalye çek-

çay demle-

çaylarımızı [çay] iç- gibi kuruluşlarda isim ve fiil birbirinden ayırlamayacak biçimde kaynaşmışlardır. Çünkü ortada eyllenen durumu olmayıp fiili kısmen özelleştiren, yani yeni bir kavram işareti oluşturan birleşimlerdir: (*oyna-* oldukça genel, sınırları belli olmayan bir fiil olmasına rağmen *top oyna-* daha dar alanlı, daha özel ama aynı zamanda genel ifadeli bir kavram işaretidir).

Bu tür birleşimlerin en belirgin özelliği belirli olanın kullanılması halinde belirsiz olanın düşmesidir:

çayı [çay] demle-,

çaylarımızı [çay] iç-,

kaşlarımı [kaş] çat-,

burnunu [burun] çek-,

berrak maviliğini [mavilik] bul-,

nabzını [nabız] say-,

merdiveni [merdiven] çık-... vs. gibi.

İ.+F- birleşmelerinin oluşturduğu deyimleşmiş yapıların çoğunda isim geçişli fiilin belirtisiz nesnesi durumundadır. Yani bu tür yapıların bir bölümünü **İ.+b.siz N.+F-** şeklinde formüllendirmek de mümkündür. *Ömer*'de bu yapıda 71 fiil deyimini kullanılmıştır.

Tarık Buğra'nın, "Ömer"de bu yapıları fazla kullandığını söyleyebiliriz.

Mesela:

(isimsiz) endişe duy-,
huzursuzluk ver-,
bir bardakçık su olsun isteme-,
anne de-,
cevap ver-,
derece koy-,
nefes al-,
ekmeği [ekmek] kızart-,
iyilik getir-,
palavra savur-,
sıtma geçir- vs. gibi.

İ.+F- birleşmelerinin bazılarında da isim fiilin zarfı durumundadır. Bu yapıda da asıl yapı İ.+Ø+F- biçimindedir. Bu yapıyı görev isimleriyle ifade edersek Zarf+F- birleşmesi şeklinde de formüllendirebiliriz. Ömer'de bu yapıdaki fiil birleşmesi 26 defa kullanılmıştır. Bunlardan bir kaçını aşağı alıyoruz:

pek, pek güzelleş-,
minimini kal-,
öylece dur-,
paytak paytak yürü-,
pek iyi bil-,
sarsıla sarsıla hıçkır-,
utanırmış gibi dur-,
elele tutuş-,
göz göze gel-,
yalnız kalma- ... vs.

İ.+Hal Eki (Dat., lok., abl., vasıta vs.)+F- birleşmesiyle elde edilen bu tür kavram işaretlerinde fiil genelde gerçek anlamından ziyade yan anlamıyla, hal eki de tümleştirmeden ziyade isimle fiil kalıplaşmasını sağlayan bir ek fonksiyonundadır. *Ömer*'de bu yapıda 49 kavram işareti kullanılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

kendinden geç-,
kendine gel-,
ele avuca sığma-,
ayağa kaldır-,
ayağa kalk-,
şikayet edilemez hale düş-,
işine [işe] eğil-,
hayata bağla-,
doktorda toplan-, ... vs.

İ.+Yalın Hal+F- birleşmelerinin bazılarında kalıplaşan/deyimleşen isim ile fiil arasındaki ilişki, temelde eyleyen-eylem ilişkisidir. Eyleyen/Eylenen-Eylem, bir başka ifade ile özne-fiil ilişkisi aslında çok özel, çok belirli bir öge ilişkisidir: "*Kuşlar ... tabakalanırlar.*" cümlesinde olduğu gibi. Ancak bazı kullanımlarda eyleyen/eylenen durumundaki isim genel ifadedir ve fiille birleşince de genel ifadeli bir deyim oluşturur. Bu deyim de bir kavramı işaretler. Meselâ:

"*Yüzümü yıkamak için bahçedeki çeşmeye gittiğim zaman, göğsüm [göğsü] genişler, güçlenirim.*" cümlesinde de görüldüğü gibi *göğsü genişle-* özne-fiil (yüklem) gibi görünse de *ferahla-*, *rahatla-* vs. gibi içe dönük kavram işareti ile aynı anlamı ifade eder, aynı derin yapıyı dile aktarır. Zaten pek çoğu Türkçe sözlüklerde alt madde başı olarak alınmak suretiyle sözlük biçimbirimi olarak değerlendirilmişlerdir: Meselâ

göğsü daral-, *göğsü kabar-*... gibi. Bu yapıdaki deyimler metinlerde tabii olarak çekim ekleriyle belirli hale getirilerek kullanılırlar. Zira üçüncü şahıs aynı

zamanda pek çok dilde olduğu gibi Türkçede de genellik ifade eder. Bir başka ifade ile şahsa bağlanabilen genel ifadelerde 3. şahıs tercih edilir. Yani metinde dile aktarılmasında "göğsüm genişler" olarak kullanılan yapı sözlükte göğsü genişle- olarak yer alır. Ayrıca belirli kullanıldığında belirsiz olanın düşmesi kuralı bu yapılarda da işler.

Bu yapılarla elde edilen deyimisel ifadeler, daha doğrusu bir isimle bir fiili birleştirerek kavram işaretleme kuralı imkânı *dile* aittir. Ancak yazar, *dile* ait kuralları kullanarak *söze* ait yeni kavram işaretleri oluşturabilir. Ya da *dile* ait kavram işaretlerini farklı biçimde kullanarak üslubunun bir parçası haline getirebilir.

Ömer'e bu dikkatle baktığımızda seçilen bu yapıdaki kavram işaretleri genellikle *dile* aittir. Ancak Tanık Buğra'ya özgü diyebileceğimiz kullanımlarla ve bağdaştırmalarla da kavram işaretine dönüştürülenler vardır. Ömer'de bu yapıda 69 kavram işareti kullanılmıştır. Türkçenin genel eğilimine uygun olarak Ömer'de de soyut bir durumun somut nesnelere hareketle anlatılması söz konusudur. Mesela:

gözleri [gözü] çök- deyiimiyle "sağlıksızlık"; *göğsüm [göğsü] genişle-* deyiimiyle "mutluluk, ferahlık"; *dağlar morar-* deyiimiyle "şafağın sökmesi, tan kızılığ"; *dili [dili] paslı i-* ile "hastalık hali", *gökyüzü gümüş renginde [i-]* ile yine "güneş doğmadan önceki gri aydınlık"; *gözlerinin altı [göz altı] çök-* ile "hastalık"; *güneş ışığı değme-(miş esmerlik)* ile "havanın karanlığından doğan koyu renklilik, karanlıktan dolayı bilinen yeşil rengin görülememesi"; *ikinci bir müjde halinde gel-* ile "ikinci vaktinin olması"; *gözlerine, bilhassa dudaklarının kenarına gölge düş-* ile "üzüntü, endişe"; *yüzü, ardında çiraller tutuşmuş bir tülbent gibi kırmızı [i-]* ile "hem ateşlilik, hem de beyazlık" anlatılmak istenmektedir.

2. Kavram İlişkileri

Kavram ilişkileri, birden fazla kavramın dışa dönük yapılarla birleştirilmesiyle elde edilir. Kavram ilişkileri, *niteleyen-nitelenen* (Niteleme s.+Ø + İ.+Ø); *belirten-belirtilen* (belirtme s.+Ø + İ.+Ø; İ.+İlgi E. + İ.+belirtilen e.+iyilek eki; İ.+Ø + İ.+belirtilen e.); *tamlayan-tamlanan*

(İ.+Ø +F-; Zarf+Ø + F-; İ.+hal eki + F-; İ.+Yalın hal + F-); *tümleyen-tümlenen* (İ.+hal eki + YF-/Y-; İ.+Ø + YF-); *eyleyen/eylenen-eylem* (İ.+yalın hal + TYF-; İ.+hal eki + YF-) boyutunda incelenebilir.

Niteleyen-nitelenen, belirten-belirtilen, tamlayan-tamlanan yapıları kavram ilişkileri, dilbilgisi kitaplarında "*kelime grubu*" olarak adlandırılırlar. Bundan da anlaşılacağı gibi bu tür yapılar kalıcı veya geçici kavram işareti, yani dizimbirimi oluştururlar. Bu yapılar, üslup açısından kavramların işaretlenmesi bölümünde değerlendirilmişlerdir (bk. 1.3.). Ancak geçici veya kalıcı kavram işareti oluştursalar da bunların; dışa dönük yapıda oldukları için aynı zamanda kavram ilişkileri, yani söz dizimi boyutu da vardır. Bu nedenle her seviyede kavram ilişkisi kuran ekler, yani çekim ekleri bu bölümde değerlendirilecektir.

İsim çekim ekleri, isimleri; niteleyen, belirten, tamlayan, tümleyen, eyleyen, eylenen haline getirdikleri, yani dizime soktukları için önemlidir. Dilbilgisi kitaplarında ismin halleri diye adlandırılan isim çekim ekleri işte bu çeşitli seviyedeki kavram ilişkilerini kurarlar. Bu eklerin sayıları sınırlıdır. Ancak çok farklı işlevlerle kullanılabilirler. Türkçe dilbilgisi kitaplarında bu eklerin işlevleri değil de biçimleri esas alındığı için ismin beş ile sekiz arasında değişen halinden söz edilmektedir. Oysa işlevler esas alındığında ise çok sayıda isim halinden söz etmek mümkün olur. Ayrıca son çekim edatları diye adlandırılan dilbilgisi biçimbirimleri de işlev bakımından isim hal eklerinden farklı değildir. Bu nedenle son çekim edatları da hal eki olarak değerlendirildi.

Bu yaklaşımla "*Ömer*"de Tarık Buğra'nın hal eklerini kullanımı incelendiğinde çeşitli seviyede kavram ilişkisi kuran şu hal ekleri tesbit edilebilir.

2.1. Özne Hali (Yalın Hal) : +Ø

Türkçede işaretsiz olan yalın hal, cümlede özne-yüklem ilişkisi kurar. İşaretsiz olan nesne hali ekiyle genellikle karıştırıldığı için nesne-yüklem ilişkisi kurduğu da ifade edilmektedir. Ancak nesne olan isim işaretsiz de olsa özne hali değil, nesne halidir.

"Fakat bu üzüntüm çok sürmez; hatta varlığı tesbit edilemeyecek kadar kısadır.

Sabah serindir, sabah sessizdir, sabah dinçtir.

Ben bu esnada "Hüsn-ü Aşk" ı veya "Piyale" yi okumaya başlarım.

Ömerle Aylâ bahçeye gelirler.

[O] çayın ancak yarısını içmişti." vs.

Örneklere de görüldüğü gibi *Ömer*'de genelde gerçek özne denilen yapan ya da olan durumundaki zneler kullanılmış, mantıksal özne, içe yerleşik özne gibi özne türleri ise kullanılmamıştır. Sadece bir kaç cümlede sözde özne kullanılmıştır:

...Varlığı [varlığı] tesbit edilemeyecek kadar kısadır.

Ne alınacak? diye sordum.

Görüldüğü gibi burada da sözde özne asıl cümlenin öznesi değil, nesneyi oluşturan cümlenin öznesi olarak kullanılmıştır. Temel cümle öznesi yine gerçek öznedir.

Metinde bir cümlede de ikinci derecede bir eyleyen, tümleç görünüşünde kullanılmıştır:

[Ben] ... bir sürü işin ve müthiş sıcağın yüzünden doktorla konuşamamıştım.

Bu cümlede, özne [ben]dir. Fakat doktor da [ben]le birlikte konuşma işini yapan (veya yapmayan) öge durumundadır. Bunun için tümleç gibi görünmesine, hal eki almış olmasına rağmen aynı zamanda özne değeri de taşımaktadır. Yani bu cümlede +IA özne hali değilse bile eyleyen hali olarak değerlendirilebilir.

Bu açıklamalardan sonra "*Ömer*", öznelerin genel kullanımı bakımından değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir:

1. Özneler daha çok kişilerdir. Nesnelerin özne olarak kullanıldığı durumlarda bile anlatıcı/yazarın bakış açısı, psikolojik durumu ön plandadır. Meselâ:

"*Sonbahara doğru kasabamızın sabahları pek, pek güzelleşir.*" cümlesinin derin yapısında "*Ben sonbahara doğru kasabamızın sabahlarını pek güzel bulurum.*" yargısı vardır.

"*Sabah dinçtir, [sabah] ümide ve Allah'a yakındır.*" cümlelerinde ise dinç olan, Allah'a ve ümide yakın olan anlatıcı/yazardır, sabah değil.

2. Özne olarak kullanılan kişi de genellikle konuşan yani I. teklik veya çokluk şahıstır. Bu da anlatının birinci şahıs, anlatıcı/kahraman/yazar bakış açısıyla kurulmuş olmasıyla yakından ilişkilidir. Öznenin birinci şahıs olmadığı durumlarda bile [ben] bir şekilde cümleye dahil edilmektedir. Meselâ:

"*Karım, Aylâ, kızım, çayını ağbeyinle iç, yalnız kalmasın dedi*" cümlesinde özne üçüncü şahıstır. Ancak ait olan ilişkisi ile yine [ben]e bağlanmıştır. Yani "*ben*" bu cümlede özne olarak değil ama özneye sahip olan hakim unsur olarak yine vardır. "*Karım ... dedi*" yerine "*Hürrem (karısının adıdır) ... dedi*" şeklinde kurulmuş olsaydı "*ben*" bu cümlemin dışında kalacaktı.

"*Ben*"in arka plana itilmiş gibi görüldüğü cümlelerde de ben dolaylı olarak, işi gören, duyan, algılayan olarak vardır. Üçüncü şahsın en çok tercih edilen özne görünümünde olması arka plândaki "*ben*"in duygu ve düşüncelerini okuyucuyla paylaşma isteğinden kaynaklanmaktadır. Mesela:

"*Kavak ağaçları ve Ulucami'nin minareleri yıldızlanır.*" cümlesinin derin yapısında "*Ben kavak ağaçlarının ve Ulucami'nin minarelerinin yıldızlandığını görürüm, görüyorum.*" yargısı vardır. Bu aynı zamanda hikâye türünün bir gereğidir. Yazarın dolaylı ve dolaysız olarak cümleye dahil olması, bir başka ifade ile dolaylı veya dolaysız anlatımı tercih etmesi onun anlatıcı bakışını belirler. Ben cümlemin yüzeysel yapısında varsa anlatım dolaylıdır. "*Ben*" sadece derin yapıda hissediliyorsa anlatım dolaysızdır. Tarık Buğra "*Ömer*"in tasvir bölümlerinde dolaysız anlatımı tercih ederken karşılıklı konuşmaları "aktarılan metin" (discour raporte) ve "*ben*"e bağlı olarak metne dahil etmiş, yani dolaylı anlatımı benimsemiştir. Meselâ:

[Ben] -Nesi varmış? diye sordum.

[Karım] -*lyi değil, ateşi var, dedi.*

[Ben] -*Yatsın, dedim.*

Karım çaylarımızı doldurdu. Ömer için bir tepsi hazırladı: Çay tabağının kenarına, her zamankinden daha iri bir limon parçası koyarken:

[O] -*Dili paslı, beli ağrıyormuş... bacakları da dedi.*

Kısacası, gözlemlerini okuyucuya yansıtırken arka planda kalan yazar, diyaloglarda dolaylı anlatımı benimseyerek hakim bakış açısını hissettirmiştir.

2.2. Nesne Hali

"Ömer"de isimler şu dilbilgisi biçimbirimleri ile nesne yapılmıştır.

1. +Ø

Dilbilgisi kitaplarında belirtisiz nesne olarak adlandırılan işaretisiz nesne hali eki, genellikle fiil deyimini oluşturur. Yani Nesne-YF- ilişkisi değil de nesne-fiil ilişkisi kurar ve kavram işareti oluşturur:

çay demle-, [çay] doldur-, tepsi hazırla-, sofrayı kur-, nefes al-....vs. gibi. Türkçede deyimleşmeye en müsait yapılar nesne-fiil birleşmeleridir. Onun için Tark Buğra da "Ömer"de dile ait bu birleşmelerle oluşturulan kavram işaretlerini fazlaca kullanmıştır. Ayrıca (Bk. 1.1.3.2.3.).

2. +Ø

Dilbilgisi kitaplarında ismin nesne hali ekini alıp almamasına göre belirtili veya belirtisiz nesneden söz edilmektedir. Oysa nesne hali ekinin işaretisizliği her zaman belirsizliğin göstergesi değildir. Bazı kullanımlarda işaretisiz olan nesne hali eki, belirtili nesne yapar. Bir başka ifade ile +Ø bazen nesne-fiil değil de nesne-yüklem fiil ilişkisi kurar:

Bu uçup giden nedir+Ø, nereye gider+Ø bilmem.

... Ömerin üstüne eğiliverip: "Söyle canım!" +Ø diyen o oldu.

Ömer sadece anne+Ø deyip, başka bir şey+Ø demiyor; bir bardaklık su olsun+Ø istemiyordu.

Bir defacık da, baba+Ø demesini ... benden bir lira+Ø, beş lira+Ø, beş bin lira+Ø istemesini beklileyerek...

Fakat Ömer, bir bardakçık su+Ø bile istemez ki...

Ömer ancak, anne+Ø diyebilir.

-Ne yapıyorsun Hürrem, çocuk musun sen... ya Aylâ da uyanırsa+Ø dedim.

Örneklerde de görüldüğü gibi bu tür nesnelere, dilbilgisi kitaplarında "iç içe birleşik" diye adlandırılan cümlelerdeki isimleşmiş iç cümlelerdir. Bir başka ifade ile bu nesne kullanımı, alını cümleleri metne dahil etmenin bir yoludur. Zaten dikkat edilirse bu tür nesnelere *bil-*, *de-*, *iste-* gibi "mutlak geçişli" diyebileceğimiz ve genellikle yargı halinde nesne alan yüklem-fiillerle kullanıldığı görülür.

"Ömer"de cümle+Ø şeklinde formüllendirebileceğimiz bu tür nesnelere fazla kullanılmamıştır. Çünkü cümleyi nesne olarak yüklem-fiile bağlayan başka biçimbirimler tercih edilmiştir.

3. +(y)I

Türkçede en çok kullanılan bu nesne hali eki doğal olarak "Ömer"de de kullanım sıklığı en fazla olan ektir ve STT'ne uygun olarak kullanılmıştır:

yüzüm+ü yıkamak için...

... o+nu yakalayabilirdim.

Sonra karımla beraber mangal+ı ve semaver+i yakarız.

Gökyüzü berrak maviliğini bulmak üzeredir.

Ben bu esnada "Hüsn-ü Aşk" +ı veya "Piyale" +yi okumaya başlarım.

4. +A

Dilbilgisi kitaplarında nesne hali eki olarak tanımlanmamasına rağmen bazı kullanımlarında öznenin yaptığı işten etkilenen ögeyi ifade ettiği için nesne hali eki olarak değerlendirilmiştir.

Öylece doktor+a, doktorun hareketlerin+e bakıyorduk.

-Bakayım dilin+e, dedim.

Dokunma bakayım kızım+a.

Karım ayağa kalkmadan, çulgın gibi dönerek bacağım+a sarıldı.

Karım başını, şöylece bir kapıya doğru çevirdi, sonra işin+e eğildi.

5. +DA n

Aylâ annesinin eteğinin+den tutuyordu.

6. +diye

de- fiilinin zarf-fiille edatlaşmasından oluşan bu dilbilgisi biçimbirimi, dolaylı anlatımlarda alıntı cümleleri meane dahil etmekte çok kullanılan bir nesne hali ekidir. "Ömer" de Tarık Buğra da zaman zaman STT'nin bu yapısını kullanmıştır:

Karım, o gittikten sonra: -Fakat nedir? diye mırıldandı.

Biraz serçe: -Niçin yemedin? diye sordum.

-Nesi varmış? diye sordum.

"Ömer, söyle canım, ne istiyorsun Ömer, beni çağırdın" diye soruyor, ...

"Ömer" de nesne hali en çok kullanılan isim halidir. Yaklaşık 150 nesne halinin kullanılması, bu sayının hikâyedeki özne sayısından bile fazla olması nesne halinin kavram işareti oluşturma imkânına da sahip olmasından kaynaklanmıştır. Bu durum genellikle geçişli/ettirgen fiillerin seçilmiş olmasıyla da paralellik arz etmektedir. Ayrıca bk. 1.3.

2.3. Nitelik-Benzerlik-Nasıllık Hali

İsimleri niteleme işleviyle tümlenene veya tamlanana bağlayan bu isim hali Tarık Buğra'nın "Ömer" inde şu dilbilgisi biçimbirimleri ile ifade edilmiştir.

1. +Ø

derin derin+Ø nefes al-

pembe+Ø bir şerit

çaylarımızı konuşmadan+Ø içtik

karım ayağa kalkmadan+Ø çulgın gibi dönerek+Ø bacağıma sarıldı

sarsıla sarsıla+Ø hıçkırıyor...

2. +CA

biraz sert+çe sor-,

ekmekleri öyle+ce duruyordu,

karım yavaş+ça doğruldu.

3. +IA

o ciddiyetiyle sızılarak yanuma geldi.

4. +DAn

karıma, kaşlarımı yalancık+tan çatarak... dedim.

doktorun arkasından girdik.

5. +Ø gibi

Ovanın doğu sınırını pembe bir şerit gibi çizen Emir dağları...

her zamanki gibi oldu.

Ömer işte böyle aslan gibi bir çocuk...

Yüzü ardında çıralar tutuşmuş bir tülbent gibi kırmızı.

Akranlarını top gibi yere vuran Ömer

6. +diye

sarsıla sarsıla hıçkırıyor ve bitti bitti diye inliyordu.

7. olarak

Ömer tifo yatağında günlerce dalgın, erimiş ve bitmiş olarak yattı.

"Ömer" de en çok kullanılan haldir. Bu da metnin özelliği ile bir paralellik gösterdiği için tabiidir. Çünkü hem kavramlara bağlı nitelikler hem de eylemlere bağlı nitelikler belirtilerek edebî metin oluşturulmuştur. Niteleyen nitelenen ilişkisi ise birleşen sıfat ve isim, zarf-fiil, veya tümleş-Yükel fiil arasında niteleyeni nitelenene bağlayan işaretli bir hal eki vardır. Belirten belirtilen ilişkisinde ismi bir başka isme ve ismi fiile bağlayan hal ekleri olduğu gibi (bunlar da bazen işaretlidir)

niteleyen nitelenen arasındaki dışa dönük yapıyı oluşturan bir hal ekinin olması gerekir. Türkçede bu, çoğunlukla işaretsizdir. Bu konuda ayrıca bk. 1.3.

Tarık Buğra'nın "Ömer"de nitelik-benzerlik-nasıllık halini fazla kullanması sebepsiz değildir.

2.4. Bulunma/Yaklaşma Hali

Bulunma hali durağan (statik) yüklem fiilleri zaman, yer veya durum bakımından tümleyen isim durumudur. Yaklaşma hali ise isimlere devingen (dinamik) yüklem fiilleri yer, zaman veya durum bakımından tümleme işlevini kazandırır. "Ömer"de olay zamanı "geçmiş" olduğu için yaklaşma halinin ifade ettiği devingenlik (dinamizm) durağanlığa (statizme) dönüşür. Yani eylem bittiği için artık yaklaşılan yerde, zamanda veya durumda olma hali vardır. Bu nedenle bulunma ve yaklaşma hali aynı başlık altında değerlendirilmiştir.

Bulunma-yaklaşma "Ömer"de kullanım sıklığı bakımından üçüncü sırayı alan isim halidir. Bu da anlatının (tahkiyenin) zamana ve mekana bağlı olma şartının bir neticesidir.

Tarık Buğra, "Ömer"de yerde, zamanda ve durumda bulunmayı şu dilbilgisi biçimbirimleri ile ifade etmiştir:

1. +DA

Bu ek, STT'nde olduğu gibi "Ömer"de de zamanda, yerde veya durumda bulunma bildirme işleviyle kullanılmıştır:

Biterse İngiliz milli takımına, hem de son dakika+da galibiyet golünü kim atar sonra? (zamanda bulunma)

Küçük Aylâ işte bu sıra+da göründü (zaman).

Ben, bu esna+da "Hüsni-ü Aşk"ı veya "Piyale"yi okumaya bağlarımı (zaman).

Karım, bizi ancak ora+da karşıladı (yerde bulunma).

Mangal+da+ki kömürler olmuştur (yer).

Daha önce yataklarında bir hayli didişmişlerdir (yer).

Ömer tifo yatağın+da günlerce erimiş ve bitmiş olarak yattı (durumda bulunma. Yer gibi görünse de durum ifade ediyor).

Ertesi gün de aynı şekil+de geçti (durum)

2. +Ø

İşlerim bittiği zaman+Ø güneş, Çobankayanın ardına çekilmiş...

... gittiğim zaman+Ø, göğsüm genişler, güçlenirim.

... onun yenice+Ø, işte hemen şimdi+Ø sıyrılıverip....

Örneklere de görüldüğü gibi işaretsiz bulunma hali eki, zamanda bulunma bildirme işleviyle kullanılmıştır.

"Ömer"de zamana, yere veya duruma yaklaşma ifade eden dilbilgisi biçimbirimleri şunlardır:

1. +A

Kollarımdan sıyrılarak kendini sedir+e attı (Burada eylem zamanı "geçmiş" olduğu için hareket sona ermiştir. Artık, durum söz konusudur. Artık o sedirdedir. Yere yönelme, eylem bitince yerde bulunmaya dönüşüyor).

Bahçe+ye geçtik, sofa+ya girdik (Önce bahçede bulunduk, sonra sofadayız).

İçeri+ye geçtik (İçerdayız).

bahçe+ye yalnız Aylâ geldi (Artık Aylâ, bahçededir).

Ayağ+a kaldırdım (Duruma yönelme-durumda bulunma, yani artık ayakta).

2. +(n)In üstüne

Aylâ sedir+in üstüne kıvrılıvermiş.

3. +Ø

yukarı+Ø, yatağın+a çıkmıyor.

içeri+Ø taşınırsız, bugün dışarı+Ø çıkma dedim.

4. +(n)In kenarına

Çay tabağı+nın kenarına, her zamankinden daha iri bir limon parçası koyarken....

2.5. Ayrılma Hali (+DAn)

Kollarım+dan sıyrılarak kendini sedire attı.

Yukarı+dan şilte ve yorgan getirdim.

Tutup sevmek isteyenler+den o ciddiyetiyle sıyrılarak yanıma geldi.

Sıtma doktorunu masasın+dan kaldırdım.

2.6. Sebep Hali

"Ömer" de sebep ifade eden şu biçimbirimler kullanılmıştır:

1. +DAn

Ne+den aramızda böyle tül gibi, tül gibi fakat aşılmaz bir perde tutuyor.

Yavrucak uykusuzluk+tan bitkin...

Fulbol+dan, dedim.

Fakat öyleyse doktorlardaki bu soğukluk ne+den?

Ne+den apaçık söylemiyorlar da

2. +Ø için

N(e)+Ø için bitecekmış? Nasıl bitermiş?

N(e)+Ø için yemedin?

N(e)+Ø için daha önce kalkamadım.

3. +DAn Ø/ +DAn dolayı

Radyomuz, ... mazesin+den Ø, hatıraların+dan dolayı utanırmış gibi duruyor.

4. +In Ø, +In yüzünden

... bir sürü iş+in Ø ve müthiş sığağ+ın yüzünden doktorla konuşamamışım.

Ömer'de sebep hali fazla kullanılmamıştır. Hatta soru zamirleri, sebep hali eklerini alarak sebep kavramıyla değil de kuvvetli olumsuzluk işleviyle tümleçleşmişlerdir. Bu durum da anlatının türü ve içeriği bakımından son derece tabiidir.

2.8. Sınırlandırma Hali

Belli bir başlama ve bitme noktası olan zaman ve yer kavramlarında başlangıç veya bitiş noktasını ifade eden bu isim hali "Ömer"de şu dilbilgisi biçimbirimleri ile ifade edilmiştir:

1. ...+DAn ...+A

İsim deyimi diyebileceğimiz kalıplaşmalara çok müsait olan bu ek "Ömer"de de bir ikileme içinde kullanılmıştır:

Ona, böyle bir+denbir+e ne oldu?

2. ...+DAn beri

Ömer bizi ... annesini çok+tan beri mi çağırıyordu.

Bu biraz daha önceyi seneler+den beri her yazın her sabahında yakalamak için uğraşmışımdır.

3. -mA+DAn +Ø

Fakat daha odanın kapısına var-madan Ø Aylâ uyandı.

Güneş, ... Emir dağlarını aş-madan Ø uyanırız.

4. -mA+DAn önce

-Çık-madan önce git bir bak, dedi.

5. +Ø sonra

ve ancak bir hafta+Ø sonra doktorlar, -Tifo, dediler.

6. +DAn sonra

İkinci, her yaz ikindisi gibi, bunaltıcı gün+den sonra kasabamıza, bir müjde halinde gelmişti.

7. -Dİk+DAn sonra

Karım, o git-tikten sonra: -Fakat nedir? diye mırıldandı.

Giyin-dikten sonra: -Ne alınacak? diye sordum.

2.9. İlgî Hali

Türkçede isimle isim arasında ilgi kuran dilbilgisi biçimbirimi genellikle **+(n)In'dır**. Bu iki kavramların işaretlenmesinde değerlendirdiğimiz için burada fazla değinmeyeceğiz (Bk. 1.3.1.). Fakat bunun dışında bazı biçimbirimler de isimle isim veya isimle yüklem-fiil arasında ilgi kurarlar. Yani **+(n)In'dan** başka ekler de tamlayan veya tümleyen yapabilir. "Ömer"de bu işlevle kullanılmış olan şu ekler vardır:

1. **+A**

Ona böyle birdenbire ne oldu? (Onun nesi var?)

Karım, buna cevap vermeyerek ... dedi (Bunun cevabını vermeyerek, bununla ilgili cevap vermeyerek).

Bütün bunlara ve ... kalplerimizin atışlarını hızlandırverişlerine sebep ne? (Bunların ve ... hızlandırverişlerinin sebebi ne?)

2. **+DAn**

Onun için de, ev+den, biz+den ve sabah+tan ... bir şey eksilmişti.

Ve benim dudaklarımda Haşim+den son mısralar.

2.10. **Görelık Hali**

Yargının doğruluğunu veya yanlışlığını özneye göre, özne bakımından belirttiği için, yargıyı "özneye göre"ye bağladığı için duygunun ön planda olduğu metinlerde fazla baş vurulmayan bir isim halidir. "Ömer"de çok az kullanılmış ve şu biçimbirimlerle ifade edilmiştir:

1. **+nIn için**

Fakat, onun için de, evden bizden ve sabahtan ... bir şey eksilmişti.

2. **+A**

Bazen bizi kucaklar, bazan da onlar+a vız geliriz (Onlar için, onlara göre vızız).

3. **+A öyle gelir ki**

Fakat bana öyle gelir ki

2.11. Vasıta Hali

1. +IA/+ile

Reçeteyi ben yaptırır, çocuk+la gönderirim.

... kanat altıları beyazlaşır, daha doğmayan güneşin ışıkları ile.

2. +DAn

... ve ayva ağacının daha güneş ışığı değmemiş esmerliğinden onun yenice, işte hemen şimdi sıyrılıverip ... uçup gittiğini sanırım.

3. +DA

Benim dudaklarım+da Haşim'den son mısralar.

2.12. Çıkma Hali

STT'nde olduğu gibi "Ömer"de de çıkma hali, +DAn biçimbirimi ile ifade edilmiştir:

dün hiç ev+den çıkmadı.

O, ... esmer yeşili yapraklar+dan gümüş renkli gökyüzüne doğru bir nefes gibi süzülür.

Aylâ çeşme+den döndü.

ve bütün radyoların Ankara+dan halk türkülleri taşıdığı saattir.

2.13. Beraberlik Hali

Berberlik hali işi özne ile birlikte yapan ögeyi ifade eder. Yani tümleyen görünüşünde olsa da aslında bir eyleyen, bir bakıma öznenin bir bölümüdür.

1. +Ø beraber

Süma doktorunu briç masasından kaldırdım; beraber çıktık.

2. +IA/+IA beraber

sonra karım+la beraber mangalı ve semaveriyi yakarız.

Aylâ kızım, çayını ağbeynele iç; yalnız kalmayın.

2.14. Hedef/Karşılık Hali

Eylemin hangi hedefe yöneldiğini, kim için, ne için; kime veya neye karşı yapıldığı şu biçimbirimlerle ifade edilmiştir:

1. +A

Biterse İngiliz millî takımın+a ... galibiyet golünü kim atar sonra?

"Kimbilir sen de ona ne yapmışsındır diye paylayan karım+a ... demek zorunda kaldım.

fabrikanın kasaba+ya elektrik yetiştiremediği saattir.

Her geçen gün Ömer+e bir parça daha iyilik getiriyor; ...

2. -mA+sı+nA

Ömerin ondan canını istemesine hazır soruyordu.

3. -mAK+A

... gülümsemeğe çalıştı.

4. +Ø için

... maç için izin [almasını], ... bekleyerek ...

Zira bana öyle gelir ki, evimin huzuru ve çocuklarımın istikbali için duyduğum isimsiz endişenin izahı ondadır.

5. +Ø

... evimin huzuru+Ø ve çocuklarımın istikbali için duyduğum isimsiz endişenin ...

6. -mAK için

onu ... yakalamak için uğraşmışımdır.

üzümünü yıkamak için bahçedeki çeşmeye gittiği zaman...

7. +diye

"Ömer'in yanında kalacağım" diye direniyor...

2.15. Yönelme Hali

Eylemin yöneldiği yer, zaman veya kişi "Ömer" de isme şu dilbilgisi biçimbirimleri getirilerek ifade edilmiştir:

1. +A

Fakat gene de hiç bir şey her zamankine benzemiyordu.

Yüzünü yastığa gömdü.

Ömere şöylece bir baktım.

2. +Ø doğru/+A doğru

Önce kuzeye Ø ve güneye doğru kanat kıran atmacaların ...

Kuşlar yukarılara doğru ve kümü küme tabakalanırlar.

Çeşmeye doğru paytak paytak yürüdü.

2.16. Karşılıklılık Hali

Eylemi özneyle birlikte gerçekleştiren ögeyi ifade eder. Yani eyleyen halidir diyebiliriz. "Ömer"de +IA biçim birimi ile ifade edilmiştir:

doktor+la konuşamamıştım.

2.17. Karşıtlık Hali

Karşıtlık hali Ömer'de bir kere geçmişmiş ve +A rağmen dilbilgisi biçim birimi ile karşılanmıştır:

ben, sabahleyin evden çıkarken verdiğim karar+a rağmen bir sürü işin ve müthiş sıcaklığın yüzünden doktorla konuşamamıştım.

2.18. Seslenme Hali

Türkçe'de genellikle seslenme hali işaretsizdir. "Ömer" için de bu geçerlidir:

Aylâ+Ø kızım+Ø, çayını ağabeyinle beraber iç; ...

-Burak Hurrem+Ø, dedim; kalsın.

"Ömer+Ø, söyle canım+Ø, ne istiyor Ömer+Ø, beni çağırдын".

Kullanma sıklığı açısından ortaya çıkan nesne hali, özne hali, nitelik/benzerlik/nasıllık hali, bulunma hali sıralaması, anlatıyı oluşturan temel unsurları ifade etmesi bakımından önemlidir. Bu sıralamadan hareketle her hangi bir anlatıyı oluşturan temel unsurların, eyleyen (kişi veya nesne), zaman, mekân ve bu unsurlara bağlı nitelik, nicelik olduğu; bütün kişilerin, nesnelere, zamanın ve yerin

de bir eylemin belirteni olduğuna göre bir olayın veya durumun da bu unsurların ortak paydası olarak karşımıza çıktığı yolunda bir genelleme yapılabilir.

Örnekler incelendiğinde görüleceği gibi isim hal ekleri isimlerin ya eyleyen, ya da tamlayan/tümleyen olarak başka bir isimle, fiille veya yüklem-fiille kavram ilişkisi kurmasını sağlamaktadır. Öyleyse bu haller, temelde üç sınıfa ayrılabilirler: 1. Eyleyen/Eylenen halleri (Özne, nesne, karşılıklılık, beraberlik, seslenme); 2. Tamlayan halleri (nitelik, nicelik, benzerlik, ilgi, belirtisiz nesne hali); 3. Tümleyen halleri (Ayrılma, bulunma, çıkma, sebep, sınırlandırma, hedef, ilgi, karşıtlık, görelilik ... vs.).

Tarık Buğra'nın "Ömer" hikâyesinde hal eklerini kullanımına baktığımızda Türkçenin standardından her hangi bir sapmanın olmadığını görürüz. Ancak Tarık Buğra'nın kullandığı hal eklerini kullanma sıklıkları açısından sıraladığımızda en çok seçilen hallerin "Ömer"i oluşturan anlatı unsurları olduğunu görürüz. Böyle bir değerlendirmede eyleyen hali (Özne-nesne, beraberlik, karşılıklılık) ilk sırayı almaktadır. Bu da eserdeki temel unsurun "şahıs" olmasından kaynaklanmaktadır. Tamlayan halleri dediğimiz nitelik, benzerlik, nicelik, ilgi ikinci sırayı almaktadır. Bu da eserin "edebî"lik özelliği ile yakından ilgilidir. Çünkü bu sıklık, kavramların daha ziyade dışa dönük yapılarla işaretlendiğini, kavram işaretlerinde genellikle "söz"e ait bağdaşturmalar yapıldığını göstermektedir.

Üçüncü sırayı, "zaman"la ilgili tümleyen halleri almıştır ki bu da anlatının ikinci önemli unsurudur. Dördüncü sırada ise "yer"le ilgili tümleyen halleri vardır. Bu da eseri oluşturan üçüncü sacayağıdır. Bütün bunların; kişinin, nesnenin, zamanın ve yerin de bir eylemin belirteni olduğuna göre bir olayın veya durumun da bu unsurların ortak paydası olarak karşımıza çıkar. Yani "Ömer"de seçilen hal eklerinin kullanma sıklığı bu eseri oluşturan anlatı unsurlarının şu önem sırasıyla belirtilmesini gerektirir:

1. Eyleyen (nesne, şahıs),
2. Nesnenin, kişinin, eylemin nasıllığı, niteliği,
3. Zaman,

4. Yer,

5. Eylem/Durum (Olay, birinci sıraya da alınabilirdi. Çünkü her eyleyen, her zaman, her yer için bir eylem söz konusudur. Dolayısıyla metinde en çok kullanılan, en temel ögedir. Ancak eylemden ziyade durum ifade eden yüklem-fiiller kullanıldığı için beşinci sıraya almayı uygun bulduk.

2.19. Kip ve Şahıs Ekleri

Bilindiği gibi Türkçe'de kip ve şahıs ekleri ya fiillerin, ya da ek-fiillerin üzerine gelerek cümlenin esas unsuru olan *yüklem*'in oluşmasını sağlarlar. Ele aldığımız hikâyede de durum bundan farklı değildir. Onun için burada sadece *Ömer*'i, kip ve şahıs eklerinin kullanım sıklığı açısından değerlendireceğiz.

Ömer'de en fazla *geniş zaman* kipi kullanılmıştır (197 kez). Daha sonra *hikâye* kipi (47 kez) ve *şart* kipi (7 kez), en sonra da *rivayet* kipi (6 kez) kullanılmıştır.

Kiplere gelen şahıs eklerinde ise durum şöyledir: Üçüncü şahıslar (145), birinci şahıslar (69), ikinci şahıslar ise (21, burada şunu hemen belirtelim, 2. çokluk şahıs *Ömer*'de hiç geçmemiştir.).

Yüklem ismi yapan sıfat-fiil ekleri açısından ise durum şöyledir: Geçmiş zaman sıfat fiilleri 143 (-**DI** 115, -**mİş** 28); geniş zaman sıfat-fiilleri 63 (-(**I**)**r** 59, -**mA-z/-mA-Ø** 4); gelecek zaman sıfat-fiilleri 33 (Emir -**Ø** 19, gelecek zaman -(**y**)**AcAk** 12, *şart* -**sA** 1, *İstek* -**A** 1, gereklilik -**mAlI** yok); şimdiki zaman sıfat fiilleri -(**I**)**yor** 30.

Edatlar, genelde cümleler arası ve cümleler üstü ilişkiler kurduğu için daha ziyade metin dilbilimi açısından çok önemli bir işleve sahiptir. Başlı başına bir makale konusu olabileceğinden dolayı burada ele almadık. Fakat metin dilbilimi açısından edebi metne yaklaşmak isteyenlerin; edatları da dikkate almaları gerektiğini özellikle belirtmek istiyoruz.

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan; **Her Yönuyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim** (3 Cilt), TDK Yay., Ank., 1980.

AKTAŞ, Şerif; **Edebiyatta Üslup ve Problemleri**, Ank. 1986.

ALANGU, Tahir; **Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman**, Antoloji, cilt 3.

ALYILMAZ, Cengiz; **Orhun Yazıtları'nın Söz Dizimi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1994.

BANGUOĞLU, Tahsin; **Türkçenin Grameri**, TDK Basım Evi, Ank. 1986.

BÖREKÇİ, Muhsine; **Atatürk'ün "Nutuk"unda Söz Dizimi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1994).

BUĞRA, Tanık; **Yarım Diye Bir Şey Yoktur** (Hikayeler), Ötüken Yay., Üçüncü Baskı, İstanbul, 1986. (Bu kitabın 50-59 sayfalarda yer alan Ömer adlı hikâyeyi çalışmamıza esas aldık)

DIETER, Jearling; **Linguistiđe Giriş**, (Çev: Adnan ŞENOCAK-Yusuf TEPELİ), Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Yay., Erzurum 1990.

ERGİN, Muharrem; **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım/Yayım., 19. Baskı, İst. 1992.

GEMALMAZ, Efrasiyap; **Standart Türkiye Türkçesi (STT)nin Formanlarının Enformatif Değerleri ve Bu Deđerlerin İhtiyaç Halinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri**, Erz. 1982.

GEMALMAZ, Efrasiyap; **Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı** (ayrı Basım), Erz. 1990.

GEMALMAZ, Efrasiyap; **STT'nde İşaretsiz (∅) Görev Ögeleri Üzerine**, Erz. 1993.

KAPLAN, Mehmet; **Hikâye Tahlilleri**, Dergah Yay., 2. Baskı, İst. 1979.

KORKMAZ, Zeynep; **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ank. 1992.